

PROSTOR POVPREČJA O turističnih reprezentacijah Šrilanke

Izvirni znanstveni članek | 1.01

Izvleček: Prostor povprečja izhodiščno sestavljajo kulturne znamenitosti turistične Šrilanke. Danes se tovrstni kulturni vrhunci reproducirajo kot dodatna kulturna ponudba sicer eksotičnih oziroma »rajskih« lo-kacij postkolonialnega sveta. »Rajem na zemlji« pa se vedno pridružuje tudi njihova senca, do katere posebno pozornost goji antropologija. Čeprav tudi antropologija postaja v okvirih sodobne politike znanosti vse bolj podobna prostoru povprečja – njen »raj na zemlji« so ustaljene citatne verige, njena senca pa popularne medijske prakse – je z nadaljnjim gojenjem neposredne etnografske prisotnosti in z zavedanjem zgodovinskih implikacij trenutnega »stanja stvari« na dobri poti, da ta prostor povprečja presega in nam sodobni svet posreduje na neposreden, k človeku usmerjen, toda hkrati kompleksen način. Avtor pričujočo problematiko obravnava na podlagi etnografske raziskave turistične Šrilanke.

Ključne besede: Šrilanka, turizem, reprezentacije, diskurzi, postkolonija, konflikt

Abstract: The term space of the average refers in this case to cultural tourist attractions in Sri Lanka. Such cultural pinnacles are presently reproduced as an additional cultural offer of exotic, or »heavenly«, locations in the postcolonial world. Yet such paradises on Earth always entail their shadow, and it is this shadow that is of particular interest for anthropologists. It is true that within the current politics of science, anthropology itself increasingly resembles a space of the average, with its »paradise on Earth« being firmly-established chains of citations, and her shadow popular media practices. However, by continuing to cultivate its ethnographic presence, and by being aware of historical implications of the current »state of things«, the discipline is well on the way toward overcoming its current mode and toward conveying our modern world in a more direct, although complex, manner that puts in the focus of its scholarly attention the human being. The author explores these issues on the basis of his ethnographic exploration of tourist Sri Lanka.

Key Words: Sri Lanka, tourism, representations, discourses, post-colony, conflict

Uvod

Pojem Šrilanke danes povprečno informiranemu uporabniku globalnih medijev¹ vzbuja zlasti dve asociaciji: rajski otok in etnični konflikt. Kombinacija obojega je združljiva samo v medijskem povprečju. Le redke (avan)turiste bi ob sproščanju na sončnih plažah in ogledovanju znamenitosti zanimalo še, kako je videti vojna od blizu; toda tako nekako bi bil videti svet, če bi medijske podobe razumeli kot preslikavo realnosti.

V reprezentacijah Šrilanke, posredovanih iz raznovrstnih virov – na eni strani iz turističnega oglaševanja in razvojniškega opredeljevanja, na drugi pa iz »svetovnih novic« – sta pretirani tako njegova »rajskost« kot tudi njegova »konfliktnost«. Časovna oddaljenost Zahoda od »drugih«, kot jo je opredelil in revidiral Johannes Fabian (1983, 2006), lahko pa ji po različnih ključih sledimo v obravnavah orientalizmov, postkolonializmov in v sodobnem splošnem antropološkem pisanju, je toliko bolj vraščena tako v zahodne množične reprezentacije kot tudi v zdravorazumski pogled (glej Geertz 1983), ko »vsi vedo«, kako je »tam«.

Šrilanka je seveda veliko več kot zgolj »raj na zemlji« in »vojna cona«, vendar je hkrati tako za domačine, še bolj pa za tujce, zelo malo šrilanških prostorov in časov, v katerih se ne bi ena ali druga od omenjenih podob v taki ali drugačni različici vedno znova sprožili in udejnali. Čeprav se na prvi pogled medsebojno izključujeta, sta lahko v vsakdanjem imaginariju tudi komplementarni. »Osmišljanje« vojne in prihodnje, nikoli resn(i)čne

razrešitve konflikta, utrjuje lepota te »indijske solze«,² in obratno: k osmišljanju in udejanjanju »raja na zemlji« lahko svoje prispeva tudi vojna. Misel gre nekako takole: »Tako lep otok, pa tako nesrečen; to vojno je treba (z »zadnjo bitko«) enkrat za vselej končati, da bo ta lepota lahko nemoteno zasijala v vsej svoji glorioznosti.« Na drugi strani pa: »Tako nesrečen otok, pa tako lep; ta vojna nas je tako osiromašila, da moramo prav zato ta naš najlepši kotiček na zemlji toliko bolj ljubiti in ceniti ter ga »razvijati.« Z drugimi besedami, ko »raj na zemlji« postane objekt želje in imaginacije, se že udejanja v vsej svoji polnosti in konkretnosti.

Pričujoči prispevek raziskuje logiko komplementarnosti obeh podob. Ker pa se tako v materialnem svetu kot tudi pri identitetah (glej npr. Elwert 1996) dve podobi tudi v reprezentacijah ne moreta hkrati znajti na istem prostoru v istem času, ju članek združuje v »nečem tretjem«. Takoj ko reprezentiranje njuno komplementarnost zbanalizira do te mere, da se skupna podoba vojne in raja poenoti in postane samoumevna, ne govorimo več niti o enem niti o drugem, temveč o prostoru povprečja.

Izlet po »rajskem otoku«

Kakšna je podoba povprečnega izleta po Šrilanki? Nepogrešljiva sta ogled čajnih plantaž (Šrilanka je znana kot »dežela čaja«) in

1 Za vsa samostalniška poimenovanja in glagolske oblike, ki se nanašajo na osebe, je mišljeno, da vključujejo osebe obeh spolov.

2 Otoku včasih tako rečejo zato, ker je kapljaste oblike in leži tik pod indijskim podkontinentom. Lahko pa je podoben tudi hrški ali – kot se je zdel »požrešnim Nizozemcem«, ki so ga kolonizirali v 17. stoletju – prekajeni šunki (Neubauer 1957: 38).

nakup v kateri od tamkajšnjih tovarn, ki stojijo kar sredi plantaž in nekoliko kazijo čistost in neskončne obline mehke pokrajine. V njenih nedrjih se pogosto skrivajo dih jemajoči slapovi. Dostop do najvišjih in najlepših je navadno lepo urejen, kot so urejene tudi druge pohodniške poti. Gotovo je med najvznemirliivejšimi pohodi približno triurni vzpon po stopnicah na Adamov vrh (nmv. 2224 m) – romarsko središče budistov, kristjanov in hinduistov. Druga tovrstna lokacija je Konec sveta, kilometrski prepad s strmo odrezano najvišjo šrilanško planoto.

Nujno je treba obiskati tudi katerega od »starodavnih šrilanških mest«,³ ki izvirajo še iz srednjeveških časov tja do 16. stoletja, ko so na otoku vladali kralji. Tam lahko občudujemo v živo skalo vklesane Budi posvečene megalitske skulpture in najstarejše sveto drevo na otoku, ki mu prijazni domačini rečejo *bodhi* (lat. *Ficus religiosa*). Zanimivo se je povzpeti tudi na skalno utrdbo (Levja skala), kjer je nekoč na vrhu stala stara palača in v katere votlinah so »edine posvetne freske na otoku« – upodobitve goloprsih kraljevih ljubic (od nekoč petstotih jih je danes ohranjenih le še osemnajst).

Neokrnjena starodavna budistična kultura je po splošnem mnenju na Šrilanki ohranjena že 2500 let. V osrednjem, z zlato streho pokritem templju hribovske prestolnice otoka (»najlepšem mestu Šrilanke«) kot relikvijo hranijo Budov zob. Z njegovo repliko se enkrat letno (ob polni luni v juliju ali avgustu) v spektakularni procesiji z več kot sto sloni in s številnimi eksotično oblečenimi plesalci ter bobnarji sprehodijo po mestnih ulicah. Tradicionalne plesalce, ki hodijo tudi po žerjavici, si je v mestni dvorani mogoče ogledati vsak večer, pri tem plesu uporabljene maske pa se da vsepovsod tudi kupiti. Drugi tovrstni, le nekoliko »bolj lokalni« festival, pa pripravljajo na jugovzhodnem delu otoka v večerskem romarskem središču, kjer je mogoče videti številne ekstatičke, ki se v transu obešajo na kavlje ali vlečejo vozove, hodijo po žerjavici, si prebadajo različne dele telesa, in podobno.

Šrilanka je tudi »dežela začimb«. Na številnih vrtovih je mogoče poceni kupiti pripravke tradicionalne naravne ajurvedske medicine. Ogleda je vreden zlasti največji botanični vrt (Peradenija, sinh. *Peradeniya*) z neobičajnim tropskim rastlinjem (»drevo plazeče se kače«, »drevo s klobasami«, ipd.) v notranjosti otoka.

Če pa ima človek vsaj dva tedna ali več časa – tako pravijo turistični vodniki (*Lonely Planet, Footstep*) – se je vsekakor vredno posvetiti otoškimi naravnim skrivnostim. Šofer, ki ga je za tovrstno izletnikovanje vredno najeti, bo gotovo znal najti pot do prvotnih prebivalcev, ljudstva Vedov, ki so še do nedavnega kot v kameni dobi živeli v otoških džunglah. Sedaj so se prilagodili modernim časom in za plačilo ali kakšno skromno darilo demonstrirajo svoj vsakdanji način življenja ali pripravijo na palmovih listih spečen prigrizek. Šrilanka je tudi polna zaščitnih območij z neokrnjeno naravo. Poleg sirotišnice slonov, kjer vzgajajo slonje mladiče za samostojno življenje (slona je tam mogoče tudi zajahati), si je nujno treba vzeti čas za safari, kamor se s terenskimi vozili pod vodstvom izkušenih domačinov človek poda na nepozabno pustolovščino opazovanja divjih živali. Sloni, eksotične ptice, krokodili, opice, pavi in kače so skoraj na dosegu roke, najteže pa je videti leoparda, ki je tako tudi simbol šrilanške divjine.

Poleg dežele čaja, začimb, neokrnjene narave in budizma je Šrilanka tudi »dežela draguljev«. S šoferjem se lahko odpeljete v osrednje mesto v notranjosti z bogatimi najdišči safirjev, rubinov, mačjih očes, aleksandrita, topaza in drugih dragih kamnov. S pomočjo tamkajšnjih turističnih agentov si je mogoče ogledati njihov rudnik, sicer pa so zbirke draguljev poleg v številnih muzejih tako rekoč v rokah vsakega prebivalca omenjenega mesta in so seveda naprodaj. Šrilanka je tudi pomembna izdelovalka in izvoznica tekstilnih izdelkov, med drugim pa tudi »dežela batik«, posebne ročne tehnike barvanja tekstila, ki si jo je mogoče ogledati v številnih tovarnah po otoku in si seveda kupiti kakšen kos oblačila, pobarvan na ta prelivajoči se način, navadno z motivi slončkov, pavov, palm, delfinov, pagod, ipd.

Okvir turističnega prostora

Gornja topografija povprečnega turističnega izleta je dovolj kratek in nazoren primer tipične turistične naracije. Nastala je na podlagi devetmesečnega etnografskega terenskega dela v turistični Šrilanki med letoma 2003 in 2006. Opisanemu naboru ogledov, nakupov in doživetij, vse do ključnih lokacij ali turističnih znamenitosti na najelementarnejši ravni posameznih vasi, njihovih sosesk, domačij, posameznih hiš in v končni instanci – posameznikov, bi bilo mogoče še marsikaj dodati, vendar pa bi bilo to v nasprotju z mojimi nameni, zaradi katerih je gornja predstavitev tudi nekoliko ironična.

Tega ne pišem zato, da bi pripomogel k turističnemu razvoju Šrilanke in še podrobneje namigoval, kaj vse je še na tem rajskem otoku neodkritega in vrednega obiska (s tem pa implicitno tudi kultiviranja in »civiliziranja«). Prav tako ne mislim, da je turizem nujno nekaj slabega ali da je samo nasledek kolonializma in imperializma v novi preobleki; da je skratka turizem v svojem bistvu le ena in ista, nikoli končana, večno obnavljajoča se kapitalistična eksploatacija narave in ljudi.

Analiza negativnih in pozitivnih vplivov turistov na gostitelje je bilo sicer priljubljeno izhodišče zgodnjih besedil antropologije turizma (glej Smith 1978), toda vplivi zahodnih razvojnih modelov na »tretji svet« (Escobar 1995; Britton 1982) se danes bolj nagibajo k reviziji teh koncepcij na posameznih primerih, ki to problematiko obravnavajo kontekstualizirano in v podrobnosti, ne pa v maniri posplošenih in zastarelih delitev sveta na »Zahod in preostalo«⁴ (glej Olivier de Sardin 2005).

Turistični prostori so kompleksni. Poleg akulturacijske paradigme, s katero so danes morda najglasnejši domači avtorji (glej npr. Ratnapala 1999; Mendis 1981), v šestdesetih letih 20. stoletja pa jo je poganjala neomarskistična ekonomska misel, so tukaj plodnejša vprašanja reprezentacij, ki se ustvarjajo, udejanjajo in obnavljajo s turističnimi praksami. Poleg reakcij gostiteljskih skupnosti na »zlate horde«, ki se sončijo na »užitkarskih periferijah« (Turner in Ash 1975), je postal kompleksen ne le sam pojem turista, temveč tudi tisti subjekti, ki v turizmu delujejo profesionalno.

V tem smislu je turistični prostor okvir, v katerem se tako domačini kot turisti znajdejo na skupnih lokacijah v skupnih praksah

4 Delitev je pravzaprav zastarela le delno: spomnimo se npr. letališč, kjer potnike razporejajo po »kategorijah« na »EU državljane« in »ne-EU državljane«. Enako je orientalizmom mogoče vsaj med vrsticami, če že ne neposredno, slediti v tako rekoč večini medijskih reprezentacij, ki se našajajo na opis »oddaljenih krajev« zunaj konvencionalnega »Zahoda«.

3 T. i. »kulturni trikotnik«: Anuradhapura, Polonnaruwa in Dambulla.

in idejah, ki jih ta prostor ustvarja in obnavlja. Turistični prostor je sam po sebi okvir, v katerem se vzajemno prekrivajo in pogajajo »običajne« identitete, kot so razred, socialni spol, izobrazba, starost in podobno. V praksah, ki sem jih neposredno izkusil, to ni bila sila, ki je vdiralna v deviško Šrilanko in od zunaj »motila njeno kulturo«, ker je preprosto tam že bila in delovala kot prostor z vsemi svojimi posebnostmi.⁵ Kako torej deluje posamezna antropološka obravnava turizma, je odvisno predvsem od izbire posameznih enot analize, ki so bržkone razpete med lokalnim, regionalnim in globalnim ter med zgodovino in sočasnostjo. Povprečne vizije turističnega prostora tako niso samo konkreten nabor turističnih znamenitosti, ampak tudi dispozicije, ki vnaprej in za nazaj vzpostavljajo prostor, ki ga ni mogoče zlahka spregledati. Še manj pa je mogoče »mimo njega« v interakciji zdrsniti v neko drugo, »pravo« ali »resnično« Šrilanko, čeprav si tega želita marsikateri tujec in domačin. Turistični prostor torej ima že sam po sebi moč splošnega okvirja, v katerem se udejanjata šrilanški prostor kot tudi interakcijske prakse tako domačinov kot tujcev.

Turisti in antropologi

V Šrilanki⁶ sem v glavnem srečeval tujce, ki jih domačini poznajo kot 'nizkoprorračunske turiste' (angl. *budget tourist*), tisti starejši in konservativnejši pa tudi kot »hipijec«. ⁷ Sami sebi najraje rečejo »popotniki«, med mlajšimi pa je uveljavljen izraz 'nahrbtnikarji' (angl. *backpacker*; glej Richards in Wilson 2009). V antropologiji turizma se je za takšen tip turista pojavil tudi izraz 'svobodni neodvisni popotnik' (angl. *FIT – Free Independent Traveler*; Crick 1989: 313), toda nekaj podobnega bi lahko rekli tudi za etnografske terenske delavce.

Ob presenetljivo poznem začetku pozornosti antropologije do turizma (sedemdeseta leta) je vprašanje prekrivanja antropološke in turistične identitete načel eden od redkih antropologov turizma Šrilanke, Malcolm Crick (1989, 1994). Po njegovem mnenju je prav tovrstno prekrivanje eden od razlogov, da je antropologija tako dolgo ignorirala turizem in turiste. Gre za sam temelj discipline, v katerem je »opazovanje z udeležbo« od izdaje *Argonavtov zahodnega Pacifika* Bronislawe Malinowskega (1984) marsikje še vedno normalen in normiran postopek izpeljave antropološke raziskave, čeprav se sodobno etnografsko terensko delo (ETD) hitro in nepredvidljivo spreminja hkrati s spreminjanjem sveta. Tako se danes izpeljava klasične raziskave skoraj obvezno sooči z »očitnimi« prekrivanji, ki klasičnega antropologa »na terenu« približujejo turistu. Glede na (še danes nič kaj presenetljivo) prekrivanje ETD in življenja (glej McLean in

Leibing 2007) se moramo ob klasični raziskavi slednjič vprašati ne le, kdo je antropolog, ampak predvsem, kdo je turist.⁸ Elementov, ki v »tretjem svetu« združujejo zahodnega antropologa in turista, je kar precej. Oba postaneta ob vstopu v novo okolje vidna »predstavnik« zahodnega sveta, ki potujeta v druga okolja kot začasna tujca, večinoma z iz njunega domačega okolja izhajajočimi interesi. V tujem okolju morata prevzemati marginalne vloge in oba sta tudi sicer v liminalnem položaju. Prek bolj ali manj pomanjkljivega znanja komuniciranja si poskušata ob neposrednem srečevanju osmisliti »druge«. Oba pogosto plačujeta različne kulturne posrednike, da z njihovo pomočjo dostopata do zelenega: prvi išče turistične vodiče, drugi pa prevajalce ali raziskovalne pomočnike. Medtem ko se turist po končani prestižni porabi v »užitkarskih periferijah« (Turner in Ash 1975) vrne s spominki in fotografijami, se antropolog vrne s svoje »etnografske periferije« s podatki, ki jih nato objavi drugje. Turist je sicer v prostočasni igri, medtem ko etnograf dela, toda oba sta zunaj »normalnega« prostora in časa. Enim sicer pri osmišljanju izkušnje ustrezajo bolj »gosti«, drugim bolj »redki« opisi (glej Geertz 1973; Marcus 1998), čeprav gre nenazadnje samo za razliko v stopnji poglobitve (Crick 1994: 10–11).

Pri tej primerjavi gre sicer za grobe posplošitve tako s strani ETD, ki je danes veliko bolj heterogeno in raznoliko početje kot zgolj potepanje po »robvih civilizacij«, kot tudi s strani turistov, ki so veliko bolj raznolika skupina in ustvarjajo tudi vedno nove načine potovanja. Toda tako splošno zastavljeno vprašanje o prekrivanju omenjenih dveh vlog je zanimivo izhodišče tako za govor o statusu in epistemologiji ETD kot za govor o statusu turizma in potovanja. Če pa na problem pogledamo znotraj geografskih entitet (območja, države, otoka, destinacije in podobnega), ne pa na primer znotraj institucij, organizacij, gibanj, skupin, posameznikov, tokov in podobno, se zadeva zgosti na povsem drugačni ravni:

Skoraj kjerkoli v modernem svetu danes antropolog raziskuje, bodo tam turisti, čeprav je bilo v monografiji za monografijo v šestdesetih, sedemdesetih in osemdesetih letih videti, kot da turisti ne bi obstajali (Crick 1994: 11).

V tem zanikanju kakršnekoli povezave s turisti in neposrednem ignoriranju turizma je mogoče videti tudi zgodnje zanikanje antropologov, da so imeli kdajkoli karkoli skupnega s kolonialnim administratorjem in misijonarjem, samo zanikanje »turističnosti« pa je tudi sestavni del turistične kulture, kjer se ima vsak za popotnika, turist pa je vedno nekdo drug. V vsakem primeru je tudi za antropološkega terenskega delavca njegova samodefinitivna pogosto samo delno stvar njegove izbire, veliko pogosteje pa je izbira, kaj nekdo »je« in kakšne vloge so na voljo, stvar »njih« (Crick 1994: 11). V tej dinamiki vzajemnega identificiranja igralcev v sodobni postkoloniji se skrivajo zanimivi paradoksi, ki pa jih je mogoče uvideti zgolj z neposredno prisotnostjo in interakcijo. Nanašajo se na opuščanje konvencionalnih delitev na »nas« in »druge« in na povezovanja med ljudmi na včasih nepričakovane načine ter reprodukcijo teh načinov z nepričakovanimi reprezentacijami.

8 O taksonomiji različnih vrst turistov glej v Smith 1978a.

5 Na podoben način proučuje turizem tudi Antonio-Miguel Nogués Pedregal (2008), le da je v njegovem primeru – Španiji – to stanje toliko izrazitejšo, saj je tam množični turizem neprimerno bolj razvit kot v Šrilanki in očiten na vsakem koraku.

6 Besedno zvezo »v Šrilanki« uporabljam, ko se besedilo nanaša na nacionalno državo Šrilanko, medtem ko »na Šrilanki« uporabljam, ko se besedilo nanaša na Šrilanko kot otok.

7 Ta oznaka sicer ni pogosta v neposrednem in vsakdanjem govoru, ker je glede na izkušnje Šrilančanov in Šrilančank s tujci in tujkami iz šestdesetih let pejorativna. Takrat so namreč v Šrilanko prihajali prvi zahodni turisti, ki so po večinskem mnenju sinhalsko-budističnih stražarjev otoške morale na otok prinesli različne narkotike, nudizem, seksualno promiskuiteto, homoseksualnost in druge »seksualne deviacije« (glej Ratnapala 1999: 30–66, 118–135).

Kako v turizmu vključiti vojno?

Številni Šrilančani si ne želijo nič drugega kot lepo hiško na mirni lokaciji, kjer bodo preprosto uživali družinsko in sosedsko življenje. Toda ne kjerkoli: v Šrilanki *par excellence*, kar implicira sinhalščino, domačo nošnjo *saronga*, prehranjevanje z 'rižem s prilogami' (angl. *rice and curry*), jutranje pometanje dvorišča in začimbnega vrta ter obiskovanje sorodnikov. Diskurzi »raja na zemlji« so torej nujno najprej del oblastniške retorike, bodisi prejšnje kolonialne in dekolonizacijske bodisi današnje postkolonialne, nacionalistične in globalno korporacijske. Neločljivi del omenjenih diskurzov je želja po homogenem prostoru, kjer je mogoče »imeti pregled«, da se celotno okolje lahko prepozna skladno s tem, kar je trenutno moderno (čezmorska trgovina, nove nacionalne države, globalni kapitalizem).

Povprečni turistični itinerarij po otoku danes vključuje tudi potovanje v nekoliko manj priljubljene predele, na primer na severni polotok Džaffna (angl. *Jaffna*) ali v vzhodna otoška središča, kot sta pristaniško mesto Trinkomalea (angl. *Trincomalee*, sinh. *Tirikunamalea*) in Arugamski zaliv (angl. *Arugam bay*). Vendar je bila Džaffna še do srede osemdesetih let »zunaj šrilanškega turističnega zemljevida« (Campbell in Niven 2001: 300). Za nadzor nad Džaffno se že skoraj trideset let izmenično borita organizacija Tamilskih tigrov (angl. *Liberation Tigers of Tamil Ealam*, *LTTE*) in vladna šrilanška vojska. Tisti turisti, ki so se potrudili in si od blizu ogledali Džaffno, pravijo, da »tam ni ničesar«, kar pomeni, da ni niti spodobne prometne, kaj šele turistične infrastrukture (na primer v sobi in sploh v hiši ni bilo tuša, tako da se je bilo treba za silo umiti z vodo iz pipe). Tudi sicer je bila za povprečnega turista Džaffna še pred temi neljubimi težavami nekoliko preveč odmaknjen prostor, ki mu zaradi suhega podnebja vedno primanjkuje vode, pa tudi pokrajina je povsem ravninska. V osmi izdaji popularnega turističnega (ali popotniškega) vodnika *Lonely Planet* iz leta 2001 je v poglavju Džaffna in sever naslednje opozorilo:

Zaradi političnih nemirov na območju sta Džaffna in sever prenevarna, da bi ju nadgradili za pričujočo izdajo *Lonely Planeta*. Prosimo, upoštevajte, da so informacije v tem poglavju zastarele, in dokler se situacija ne izboljša, vam potovanja na to območje ne priporočamo (Campbell in Niven 2001: 300).

Skopo poglavje o Džaffni in severu v *Lonely Planetu* nekoliko izstopa, saj v njem ni niti zemljevida in bolj ali manj govori samo o vojni in njenih posledicah. Tako izvem, da se je v tem industrijskem mestu že tako maloštevilna populacija »z dokaj drugačno kulturo« po letu 1983 zaradi vojnih izgub še dodatno skrčila, številni pa so z območja zbežali. V zgodnjih osemdesetih letih, najhujšem obdobju v njegovi zgodovini, pravi vodnik, so se za ta prostor borili tako tamilski gverilci kot šrilanške vladne in indijske mirovne sile. Danes je območje »senca svojega prejšnjega jaza«. Polotok (»ki je skoraj otok«) s celino povezuje Slonji prehod (angl. *Elephant Pass*), poimenovan po slonih, ki so nekoč brodili po njegovi plitki laguni, »danes pa je bolj znan kot bojišče«.

Vodnik poudarja, da je celoten polotok precej drugačen od drugih predelov Šrilanke: na izjemno suhem območju so namakalni sistemi omogočali intenzivno pridelavo manga. Tam ni običajnih kokosovih palm, ampak 'visoke palme surovega videza' (angl. *palmyrah*). Plaže so prav tako lepe, vendar ob njih nikoli niso

zgradili turističnih letovišč, kot se razprostirajo bolj proti jugu. V poglavju je navedeno, da je polotok Džaffna odrezan od preostale Šrilanke, saj ni tam »niti ceste ali železnice iz Colomba, čeprav so notranje polete med Colombom in Džaffno v zadnjem času obnovili«. Omenjen je tudi nekoliko nižje od Džaffne ležeči polotok Mannar, ki je zaradi neposredne bližine z Indijo⁹ do leta 1984 deloval kot potniško pristanišče, od takrat pa potniškega ladijskega prometa med Šrilanko in Indijo ni več.

Za *Lonely Planet*, ki se v bistvu mora izmikati »stvarni predstavitvi« območja, opis Džaffne gotovo nekoliko izstopa. Temeljni cilj vsakega vodnika je, da ljudem olajša potovanje in jih opremi z informacijami, s katerimi se bodo lahko orientirali, si našli primerno prenočišče, si ogledali tisto, kar si je na posameznem mestu »vredno« ogledati, počeli tisto, kar je nekje »vredno« početi, in podobno. Prepoznavanje objektivne nevarnosti in dejstvo, da mora vsak turistični delavec in pisec vodnika, ki ima vsaj kanček zdrave pameti, potovanje na vojna območja nujno odsvetovati, sta banalna. Tudi to, da je po informacijah marsikaterega tujca tam (na Šrilanki) vendarle vojna in je torej nevaren celoten otok, ni nič posebno presenetljivega.

Pri odsvetovanju potovanja pa je zanimivo vprašanje, kako se to naredi oziroma kako je primerno to narediti v turističnem vodniku. Ta namreč mora skladno s svojim poslanstvom na nek način opredeliti tudi različne sence svojega »predmeta obravnave« in jih kot takšne tudi na nek način umestiti v siceršnji okvir svoje pripovedi.

Najpreprostejša načina sta seveda neposreden izbris iz zemljevida ali popolna ignoranca, kot sem to navedel zgoraj, ko se avtorici za svojo »strategijo odsvetovanja« nekako vnaprej opravičila, da je bilo včasih še huje, namreč da Džaffne sploh ni bilo na turističnem zemljevidu. Drugi način je razviden iz »opozorila« (ki v resnici spet ni kaj več kot opravičilo), da so informacije v poglavju o Džaffni zastarele, torej v bistvu za potovanje neuporabne. Tretji način, kako odsvetovati potovanje, je, da vojno postavimo kot organizacijski okvir zgodbe, v katerega je mogoče vnašati tudi vse druge informacije. Tako je nekoč umirjen kraj, kjer so po plitvinah brodili sloni (tako bi v turizmu in za turizem moralo biti), postal bojišče. Da je ta podoba Džaffne kot bojišča nekaj naravnega že od nekdaj, tako rekoč »v zemlji«, vodnik celo palme (tisto, kar je v turizmu eksotično *par excellence*) prikaže kot bolj »surove« od tistih na preostalih predelih otoka.

Zadnji način, s katerim je *Lonely Planet*, namenjen Šrilanki, odsvetoval potovanje, je bilo pričevanje. Maxim Bodin, »nekdanji prostovoljec v Džaffni«, je v kratki pripovedi z naslovom Življenje v Džaffni opisal svoje videnje omenjenega prostora. Leta 1999 je prispel v Džaffno in v spomin so se mu vtisnili najprej njeni zvoki oziroma njihovo pomanjkanje. Na cestah je bilo namreč le malo avtomobilov, večina ljudi se je vozila s kolesi, po osmi uri zvečer pa je bila policijska ura. Tišino so tu in tam prekinjali zvoki iz bližnjih templjev, glasba iz vsepovsod prisotnega kombija s sladoledom in kakšen strelni rafal. V Džaffni je opazil veliko pomanjkanje: številne stojnice na tržnici so bile prazne, dobrine pa so bile veliko dražje kot v drugih krajih. Kmetje zaradi premajhnega povpraševanja niso mogli prav veliko pridelati, obdelava zemlje pa je bila omejena zaradi številnih neeksplo-

⁹ Loči ju samo tako imenovani Adamov most (angl. *Adams Bridge*), veriga otočkov in čeri, ki Šrilanko in Indijo skoraj povezuje.

diranih min. Ribarjenje je bilo pod strogim nadzorom vladnih sil zreducirano na nekaj ur dnevno. Vedno je namreč obstajala nevarnost, da bi ribiči med ulovom tovorili orožje in strelivo za LTTE.

Zdravniki so ugotavljali, da so imeli zaradi pomanjkanja beljakovin številni ljudje na polotoku zdravstvene težave. Tudi pogled na ulice v Džaffni je avtorju govoril zgolj o državljanski vojni: skoraj vsaka hiša je bila obstreljena, številne pa so bile povsem uničene. Ljudje so – če so – popravljali zvečine samo strehe, saj so bile cene gradbenega materiala zelo visoke. Prostovoljec je poročal, da so humanitarne organizacije in vlada na polotoku postavile prek sto začasnih taborišč z več kot osemnajst tisoč begunci. Kljub izboljšani oskrbi z elektriko so jo vsaj enkrat dnevno še vedno izklapljali. Dnevna kuha je bila v Džaffni močno otežena zaradi izjemno dragega plina, lesa pa je na od težkih bojov »očiščenem« območju primanjkovalo. Zaradi že omenjenih min ga je bilo tudi nevarno nabirati. Avtor je takole zaključil:

Zelo težko je pisati o življenju v Džaffni. Vidim, da ljudje odhajajo po vsakdanjih opravkih: poskušajo preživeti in se nahraniti, se obleči in po najboljših močeh sebi in svojim družinam zagotoviti domovanje. Za svoje otroke iščejo možnost izobraževanja in ni jim vseeno za prihodnost. Toda vsak, ki danes živi tukaj, je bil vsaj enkrat v življenju begunec na Šrilanki. Nobenega zagotovila ni, da se to ne bo ponovilo. Stalna negotovost je del njihovega življenja in vsi pomniki kažejo, da je do prekinitve konflikta še daleč (Campbell in Niven 2001: 301).

Pričevanje je v vodnik vključeno kot »nazorna ponazoritev« tega, kar poglavje poskuša ves čas (do)povedati: Džaffna ne samo da turistično ni zanimiva, o njej je težko karkoli povedati tudi zato, ker tam res ni česa videti. Pričevanje ni samo v funkciji odsvetovanja potovanja v Džaffno, ampak je tudi edini okvir v vodniku, ki tako rekoč nadomešča »objektivno« pripoved o dejstvih. To je tudi edino mesto, kjer vodnik konkretno daje glas nekemu, katerega mesto izjavljanja je »od blizu« in ne »od daleč«. To je mesto, kjer je vizualizem samo delno uporabljen žanr. V opis je vključena tišina, ki kot prvi vtis morebitnemu obiskovalcu pove več od prostorske praznine. Slednja je namreč praznina »objektivno spoznavnega« oziroma vidnega, tišina pa je drugačen tip informacije, ki zajema neposredno izkušnjo drugače od izkušnje pomanjkanja vizualnih informacij v prostoru.

Če grem tako rekoč »do konca«, je tukaj Džaffna predstavljena kot kraj, ki je s svojo tišino preblizu potencialnemu obiskovalcu. Ta tišina ni pomirjujoča, ampak je to tišina, ki je neposredno tukaj in zdaj ter vsepovsod. Tudi redki zvoki, ki jo pretrgajo, jo v bistvu samo utrjujejo. Ta neprijetna in neposredna bližina prostora Džaffne ni praznina prostora, ker se tega, da »ničesar ni« na tak način, da »ni, pa bi moralo biti«, preprosto ne da opisati enako, kot je to na primer »neopisljivost« pogorišča, ostankov bojišča, naravne katastrofe in podobnega.

Prav zato se opisi praznine vedno zatekajo v določeno stopnjo sinestezije, kjer v ospredje stopijo zvok, vonj, okus in otip.¹⁰ Ko je torej prostor predstavljen tako blizu, je bralcu predstavljen kot ogledalo, v katerem se bo, če se bo tja podal, zagledal in se

neprestano videl. To pa ni bistvo turizma, ki ga predpostavlja turistični vodnik. Prav nasprotno: cilj potovanja je videti in doživeti »nekaj konkretnega«, kar je hkrati dovolj zanimivo (to je drugačno, nenavadno), da človek pozabi nase in ga eksotično okolje tako prevzame, da vtise odnese s seboj in da ti tudi nekaj časa trajajo.

Po možnosti naj bi bili predvideni vtisi znotraj celotne konstrukcije turističnega prostora izbrani tako, da jih je večino mogoče posneti s kamero ali fotoaparatom. Tako jih človek lahko ob povratku domov po eni strani primerno »zamrzne« in jim s tem poveča rok trajanja, po drugi pa jih organizira po kronološkem in prostorskem principu. Na ta način postanejo spomini in tudi komunikacijsko sredstvo s tistimi bližnjimi, ki tam niso bili. Pomembno je, da ima človek ob potovanju občutek brezskrbnosti, saj je »na počitnicah«, in zato poleg novih vtisov potrebuje tudi mir. Če je prostor, v katerem se nahaja, preblizu, se bo moral ukvarjati sam s seboj (se prilagajati in izgubljeni svoj mir), če je ta prostor predaleč (to je nezahteven), se mu bo zdel plehek oziroma »preveč turističen«.¹¹ Med obema skrajnostma se giblje tudi nabor vrednih elementov konstrukcije turističnega prostora.

Predstavitev turistične Šrilanke se je z Džaffno razcepila na tistem skrajnem preostanku prostora, za katerega bi bilo najbolje, da ga sploh ne bi bilo. Temu ustrezno sem se oprl na drugačno, predvsem podrobnejše branje njegovih reprezentacij, toda še vedno v turističnem diskurzu, ki z vsemi elementi, ki jih izbira v prostorih, te prostore tudi nanovo konstituira. Z drugimi besedami: ti prostori so po eni strani ekskluzivne lokacije Šrilanke, po drugi pa tudi šrilanškega turističnega zemljevida. Vsakokratna uvrstitev na ta zemljevid¹² jih nanovo konstituira. Slednje, namreč neposreden opis fizične lokacije (ne pa njena konstitucija s primerjalnim umeščanjem v turistični zemljevid), pa je rezerviran za tiste prostore, ki so sami po sebi dovolj »neposredno realni«, da lahko rabijo kot zrcalo, v katerem se turistični zemljevid notranje homogenizira in postavi meje, do kamor se trenutno tako vsebinsko kot geografsko še lahko širi. Zato sta se podrobno branje poglavja o Džaffni in analiza njegovih diskurzivnih strategij odsvetovanja potovanja, drugače kot pri drugih znamenitostih, ki jih je za opredelitev turistične Šrilanke tukaj zadostovalo preprosto nanizati, izkazala kot edina možna pot do njene opredelitve v turizmu nasploh.

Vojna in mir

Prav tako je v turističnem vodniku z nekoliko več nezaupanja predstavljen vzhod otoka, čeprav z bistveno razliko: za tiste-

11 To dvojnost je mogoče primerjati s konceptom »toka«, ki ga je obravnaval madžarski oziroma ameriški psiholog Mihaly Csikszentmihalyi (1991). Gre za stanje zanosa ali »optimalne izkušnje«, ki prevzame posameznika, ko počne nekaj, čemur je ravno še kos. To stanje ne prezahtevnega in ne prelahkega delovanja prinaša človeku visoko ugodje. Z njim je mogoče razumeti tudi »doziranje« zahtevnosti turističnega potovanja, saj je tudi klasičen pojem potovanja epistemološko povezan s pojmom 'dela' (angl. *travel* in franc. *travail*) (po Crick 1989: 308).

12 Te »uvrstitve na turistični zemljevid« ne mislim samo dobesedno, ampak mislim s tem širšo vključitev posamezne lokacije v hierarhijo turistične Šrilanke tudi na druge načine. Včasih so posamezne lokacije zgolj dodatek k že obstoječim, kot nekakšne bolj »intimne« ali »umirjene« alternative istega tipa znamenitosti. Včasih gre zgolj za omembo lokacije, ki rabi kot orientacija na poti k »pravi« lokaciji in ob njej vodnik namigne, da ni pravega razloga za ustavljanje, in tako naprej.

10 O kritiki zgolj vizualističnih reprezentacij in zapostavljanju preostalih čutov v antropološkem pisanju glej Clifford 1986: 11–13; Fabian 1983: 105–141.

ga, ki si želi res pravih, »dolgih čistih plaž«, je to pravi prostor. Vzhod otoka ima tudi »barvita mesta« in »grmičasta divja območja«, pomembno vlogo v turizmu pa mu daje ugodna klima med majem in septembrom, ko je na sicer bolj izrazito »turističnih« zahodnih in južnih predelih otoka neprijazen monsun. Vzhodni predeli Šrilanke med popotniki delujejo kot misterij. Pripovedi tistih, ki so se od tam vrnili v varna zavetja zahodnih in južnih plaž ali hribov, so navadno ozaljšane z vonjem po mešanici vznemirljive lepote, pomirjujoče tišine in neskončnih praznih prostorov tropske obale, ter rahle negotovosti, ki lebdi v tamkajšnjem nekoliko tamilsko-muslimansko oplemenitenem zraku.

Tudi vzhod pa je, tako kot Džaffna, »osenčen« z znaki etničnega konflikta. Na poti do regionalnega centra in pristanišča Trincomalea (rečejo mu tudi Trinko, angl. *Trinco*) je, tako *Lonely Planet*, do devet policijsko-vojaških cestnih zapor, kjer morajo potniki, da jih pregledajo, navadno izstopiti. Na poti do najlepših plaž Arugamskega zaliva je takih zapor okoli šest. Ceste so uničene, ob njih so vsepovsod na hišah opazni sledovi obstreljevanja, kilometri bodečih žic, očiščena pokrajina na obeh straneh in številni vojaki. Tudi v Trincomaleaju vladne enote pogosto izvajajo kontrole in na splošno je mesto »prašno in depresivno« in z malo turistične infrastrukture. Batticaloa (po *Lonely Planetu* za prijatelje Batti), pravi vodnik, ima eno največjih lagun na otoku. Toda do mesta vodijo mostovi in nasipi, zaradi katerih je prihode in odhode relativno preprosto kontrolirati: do leta 1991 je bil tako Batticaloa glavni center Tamilskih tigrov na vzhodu otoka. Posebna zgodba je Arugamski zaliv, ribiška vas, ki se je zaradi izjemno dolgih in velikih valov na njeni obali spontano razvila v shajališče »nizkopračunskih« popotnikov oziroma predvsem deskarskih obsedencev. Število obiskov narašča, pravi vodnik, vendar dodaja naslednje:

Odkar so se začele težave, je stopnja »varnosti« Arugamskega zaliva neprestano nihala, ne samo zaradi incidentov v samem Arugamskem zalivu, ampak tudi zaradi občasnih napadov na vozila, ki so na cesti skozi Monaragalo [70 km oddaljeno mesto v notranjosti] vozila v njegovi smeri. Ko kaže, da je območje lahko nevarno, sicer vojska popotnike navadno preusmeri, toda to še ne zagotavlja, da je v preostalem času varno (Campbell in Niven 2001: 297–298).

Vzhodni del otoka ima, prav tako kot sever in Džaffna, za oblikovanje idealne podobe turistične Šrilanke »moteč element«. Drugače kot opis Džaffne je opis vzhoda že mogoče brati z vprašanjem, komu je vodnik kot celota namenjen. Vsaka reprezentacija je na eni strani daleč od »realnosti«, ker izbira samo elemente, primerne za tiste, ki jim je reprezentacija namenjena, in tisto, čemur je reprezentacija namenjena. Na drugi strani vsaka reprezentacija tudi zastopa bodisi tisto, kar predstavlja, bodisi dejavnost, iz katere sama izhaja – to pa je v tem primeru industrija mednarodnega turizma oziroma popotništva.

»Moteči elementi«, ki v zloščeno sliko rajev na zemlji ne spadajo, so vedno nekoliko delikatni. Odločitev o tem, ali naj se sploh pojavijo v turističnem scenariju ali jih je bolje preprosto zamolčati, je odvisna od predstave (in znanja) o uporabnikih, ki jim je reprezentacija namenjena. Njihov potovalni tolerančni prag je nadalje tisti, ki se konstituira kot »identiteta« njenih privržencev, povratno pa to konstituira podobo institucije, ki se spet povratno potrjuje z videzom uporabnikov, ki povratno profilira implicitno oglaševanje specifičnega potovalnega stila, ki zopet povratno

ustvarja »pleme nahrbtnikarjev«, katerega zanimanje in povpraševanje ustvari modo, ki ji njeni ustvarjalci radi ustrezajo s širjenjem ponudbe tako v geografskem kot v tematskem smislu.

Nad obema poloma pa kot prekletstvo visi neprestano drsenje v 'glavni tok' (angl. *mainstream*), ki na eni strani sili ustvarjalce v kultiviranje novih reprezentacij, ki so – če se blagovna znamka uspešno širi med množice – praviloma vse bolj abstraktne, na drugi strani pa sili vse bolj zahtevne uporabnike v odkrivanje novih prostorov identifikacije in tudi novih načinov samopotrjevanja v turističnih praksah. Pri slednjih v igri niso več nujno odločitve za uporabo kakršnegakoli vodnika, ampak »osvoboditev«, ki pa je kljub temu v praksi odvisna od priljubljenih popotniških zatočišč, saj svoboda popotovanja nima smisla, če ni prej ali slej predstavljena drugim.

Popotniška reakcija na neprestano drsenje v glavni tok povezuje prav podobi, s katerima sem uvedel to besedilo: podobo rajskega otoka in podobo etničnega konflikta. Ti podobi torej nista samo stereotipni, saj pot na območje z najlepšimi, najmanj okrnjenimi, najdaljšimi in najčistejšimi plažami dejansko vodi čez vojne cone, na katerih se občasno – bodisi na morju bodisi v okoliških džunglah – vnamajo hudi spopadi med vladnimi silami in LTTE. Kljub temu da se podobi medsebojno izključujeta, sobivata tako v prostoru svetovnih medijskih krajin kot v prostoru turističnih vodnikov oziroma na šrilanškem turističnem zemljevidu.

Reprezentacija vzhodnega dela otoka je potencial za produkcijo turističnih lokacij *par excellence*, ki pa se zaradi težavnega političnega položaja, na katerega turistični vodnik vedno znova opozarja,¹³ ne more razviti. Vzhod je na šrilanškem turističnem zemljevidu prepovedani sad, do katerega se podajo le tisti bolj pogumni, a so za to bogato poplačani. Ti popotniki si tudi želijo, da na vzhodu vse ostane tako, kot je, saj je to edina garancija, da bodo »vredne« lokacije omenjenega prostora ostale deviško prazne in »še neturistične«.

Če bi kadarkoli turističnemu lobiju tam uspelo zgraditi spodobno turistično infrastrukturo, bi bila po mnenju avanturistov luksuzna in draga. S plaž bi pregnali ribiče, deskarji se ne bi več mogli svobodno prekopicovati po valovih in se tik ob morju zibati v visečih mrežah pred redkimi, preprostimi in še nepokvarjenimi restavracijami ter kolibami, razdrla bi se številna prijateljstva med lokalnimi mladci in hipijskimi romantiki, ki so se tam »zataknil« in pozabili na vize v potnih listih, itd. Kot nam je v svojem poročilu pokazala Naomi Klein (2009), je bil konec leta 2004 potreben samo en konkreten cunami, da se je to, kar je bilo že tako pripravljeno v od vlade ločenih, toda hkrati od nje določenih pisarnah lokalnih in korporacijskih razvojnikov, zares začelo dogajati.¹⁴

13 Na primer: »Če iz kakršnegakoli razloga tehtaš svoj odhod v mesto Batticaloa, pokliči svojo ambasado in se pozanimaj o varnostni situaciji na območju in o najvarnejšem načinu njenega obiska« (Campbell in Niven 2001: 296); »Če si zainteresiran za potovanje na vzhod, zadevo nekoliko razišči. Preglej lokalne časopise, govori s popotniki in se na svoji ambasadi pozanimaj o najnovejšem položaju. Če si tip, ki rad hodi na kraje, ki so lahko nevarni, najprej razmisli o registraciji na svoji ambasadi v Colombu« (Campbell in Niven 2001: 291).

14 O parodiji in kaosu, ki ju je ustvarila tekmovalnost med različnimi tujimi nevladnimi in drugimi organizacijami ter različnimi »profesionalci katastrof« prve mesece po cunamijih glej Stirrat 2006. Po njegovem prepričanju je bila pri tej katastrofi posebnost tuje humanitarne pomoči v tem, da se ni ubadala z vprašanjem, kako dobiti resurse, ampak kako

Sklep

Oris konvencionalne turistične Šrilanke sem pripeljal k začasnemu koncu, saj se vse drugo, kar ni sever ali vzhod, nanaša na zahod, jug in osrednje gorovje. Šrilanški turistični zemljevid ni Šrilanka *per se*, ampak je teh nekaj turističnih znamenitostih, vključno s sencami, ki se plazijo po otoku, prej naključna Šrilanka.

Zgodovinska kontinuiteta med kolonializmom, imperializmom in turizmom je predvsem vprašanje pozicije raziskovalca, ki pa je redko stvar njegove izbire. Je najboljši možni imenovalec preproste realnosti, ki je ves čas pred očmi in ob človeškem uvidu njene logike ne opredeljuje več niti omenjenega primera niti njegovih vidikov. Je preprosto nekaj tretjega.

Vprašanje »tega tretjega« je navidez zelo preprosta in očitna realnost: vizija povprečne turistične Šrilanke, kot sem jo ironično orisal v uvodnem delu pričujočega besedila. V vseh njenih kompleksnostih, odnosih, implicitno vgrajenih variantah in kontekstih je mogoče z neposrednim izživljanjem njenih podrobnosti odkrivati njeno preprosto logiko. Poleg intencionalnega raziskovalca turizma se ta logika lahko odkriva še marsikomu, ki se na pot poda po napotkih te vizije. V mojem primeru smo bili to predvsem tisti gostje Šrilanke, ki smo te napotke želeli obrniti v njihovo nasprotje in poiskati svojo, bolj resnično, bolj pravo, neposredno, realno – skratka neturistično ali celo protituristično Šrilanko.

Toda, ali je turističnemu prostoru sploh mogoče ubežati tako, da se obiskovalec preprosto ne obnaša kot turist, obiskuje »neturistične« kraje, se odpoveduje ambicijam izletnikovanja in nizanja ogledov različnih znamenitosti ter 'practicira domačinsko kulturo' (angl. *going native*)?

Tako kot se religije, ideologije, politične usmeritve in drugi simbolni sistemi ne umeščajo v prostor, ampak se udejanjajo v prostorski obliki – se torej »prostorijo« (Muršič 2006: 53) – po načelu distribucije ustaljenih elementov ali prepoznanih simbolov ne glede na fizično lokacijo, se tako udejanja tudi turizem. Dokler smo na ravni neposredne interakcije, se v to dinamiko vpletajo posamezni lokalni interesi in moči, pogajanja so neposredna, negotova in večdimenzionalna, določeni elementi se prekrivajo z drugimi, drugi se postavljajo nad prve, itd. Ko pa smo na ravni reprezentacije, vse to še vedno pomeni, da dve različni in neenaki politični telesi ne moreta zasedati istega prostora v istem času (kot tega ne moreta dve telesi v fiziki).

Če že pride do nekakšnega prostorskega sporazuma med dvema ali več entitetami, na podlagi katerega nastane »nekaj tretjega«, pogosto sledi časovni nesporazum oziroma močnejši zanika sočasnost šibkejšemu (Fabian 1983: 29–31). Z drugimi besedami: v turističnih reprezentacijah je, tako kot v antropološki evolucionistični in difuzionistični strategiji reprezentiranja drugih, ustvarjanje časovne razdalje z domačini pogosta strategija za objektiviranje turističnega prostora *per se*. Na ta način se turistični prostor zapre v turistično lokacijo, opremljeno z domačijskimi brezčasnimi označevalci »narave in kulture«, ki jih je treba »trajnostno« razvijati. V tem smislu so turistične reprezentacije prostora, tako kot antropološke reprezentacije drugih, »časovni stroji« (Fabian 1983: 39), v katerih se odraža razlika med repre-

zentiranjem in prakticiranjem oziroma – v primeru antropologije – med pisanjem in etnografskim raziskovanjem. Za reprezentiranje se skratka pogosto in zmotno uporabi različno koncepcijo časa od tiste sočasnosti, ki je nujen pogoj za neposredno interakcijo (Fabian 1983: 21).

Ob tem se je treba vprašati, ali gre pri turističnih reprezentacijah za nekaj takega, kar bi lahko prepoznali kot splošno stalnico turizma, nekaj, kar opredeljuje turizem-v-prostoru brez izjeme, v vsakem primeru. Če mimo zgoraj nakazane dinamike neposredne interakcije obstaja tisto »nekaj«, potem sem prepričan, da je to silno enostavno, prilagodljivo in v tej svoji enostavnosti za odjemalce močno privlačno in nezahtevno ter – povprečno.

Šrilanka je za kateregakoli obiskovalca v prvi vrsti nabor kulturnih elementov, ki ne le kot posebnosti »delajo razliko« in izumljajo ter uprizarjajo vedno novo avtentičnost (glej MacCannell 1976), ampak so ti kulturni elementi konvencionalno izbrani in primerljivi z drugimi nabori z drugih turističnih lokacij. Tako kot drugod so torej te podobe dvojne: hkrati so »avtentične« in konvencionalne. Kot posebnosti so pripravljene za prodajo, obljublajo primerne motive za fotografiranje, same po sebi pa niso bistveno drugačne od tisočev drugih naborov z drugih destinacij.

Bolj od načelnega ugotavljanja že tako očitnega, da gre pač za ustvarjanje vedno istega prostora povprečja, je pomembnejše vprašanje, od kod so ta rožnata očala, ki si jih tako radi avtomatično nadenemo kot turisti postkolonije ali kot porabniki eksotističnih podob. Tukaj se pač vizijam povprečne turistične Šrilanke pridružijo uvidi v njihove sence, ki zahodni percepciji in takšni ali drugačni turistični izkušnji »magičnega otoka sredi oceana« (glej Picard 2008) dodajajo kolonialno zgodovino in njene posledice, kot so nacionalizem, nebrzdano odprtje trga, razvojniška industrija in družbene spremembe, ki so pripeljale do hudih medetničnih in medgeneracijskih napetosti ter nenazadnje do skoraj tridesetletnega nasilja.

Čeprav je Šrilanka že dolgo časa formalno dekolonizirana, ne smemo pozabiti, da se je kot »azijska država« vzpostavila v tesni interakciji z Zahodom: otok je bil integriran v celoto z infrastrukturnimi in upravnimi reformami britanskega kolonializma (1798–1948) (glej Perera 1999), teravadski budizem Šrilanke je postal »religija« z interakcijo s protestantskimi učenjaki (glej Seneviratne 1999; Gombrich in Obeyesekere 1988), njen turistični razvoj pa je projekt postkolonialne propagande nekdanjih svetovnih kolonialnih imperijev v šestdesetih letih 20. stoletja, ki je vzpostavil temeljno infrastrukturo otoka, kot jo je mogoče izkusiti danes (glej Crick 1994). Ta veriga dogodkov ni samo »stvar otoka«, ampak del skupne zgodovine, ki jo kot »zahodnjaki« z neposrednimi turističnimi praksami soustvarjamo skupaj z domačini tudi danes.

Viri in literatura

BRITTON, Stephen G.: The Political Economy of Tourism in the Third World. *Annals of Tourism Research* 9(3), 1982: 331–358.

CAMPBELL, Verity in Christine Niven: *Lonely Planet. Sri Lanka (8th edition)*. Melbourne, Oakland, London in Paris: Lonely Planet Publications, 2001 (1980).

CSIKSZENTMIHALYI, Mihaly: *Flow: The Psychology of Optimal Experience*. New York: Harper and Row, 1990.

CLIFFORD, James: Introduction: Partial Thruths. V: James Clifford in Georg E. Marcus (ur.), *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethno-*

jih porabiti. V tem smislu ni bila svetovna humanitarna pomoč nič manj tržno usmerjena kot katerakoli druga poslovna dejavnost (16).

- graphy. Berkeley, Los Angeles in London: University of California Press, 1986, 1–26.
- CRICK, Malcolm: Representations of International Tourism in the Social Sciences: Sun, Sex, Sights, Savings, and Servility. *Annual Review of Anthropology* 18, 1989: 307–344.
- CRICK, Malcolm: *Resplendent Sites, Discordant Voices: Sri Lankans and International Tourism*. Chur, Paris, Berlin, Berkshire, Tokyo, Amsterdam in Pennsylvania: Harwood Academic Publishers, 1994.
- ESCOBAR, Arturo: *Encountering Development: The Making and Unmaking of the Third World*. Princeton in New Jersey: Princeton University Press, 1995.
- ELWERT, Georg: Boundaries, Cohesion and Switching: On We-Groups in Ethnic, National and Religious Form. V: Borut Brumen in Zmago Šmitek (ur.), *MESS, Mediterranean Ethnological Summer School*, Vol. 1. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo, 1996, 105–121.
- FABIAN, Johannes: *Time and the Other: How Anthropology Makes its Object*. New York: Columbia University Press, 1983.
- FABIAN, Johannes: The Other Revisited: Critical Afterthoughts. *Anthropological Theory* 6(2), 2006: 139–148.
- GEERTZ, Clifford: Thick Description: Toward an Interpretive Theory of Culture. V: Clifford Geertz, *The Interpretation of Cultures: Selected Essays by Clifford Geertz*. New York: Basic Books, Inc., 1973, 3–30.
- GEERTZ, Clifford: Common Sense as a Cultural System. V: Clifford Geertz, *Local Knowledge: Further Essays in Interpretive Anthropology*. New York: Basic Books, 1983, 73–93.
- GOMBRICH, Richard in Gananath Obeyesekere: *Buddhism Transformed: Religious Change in Sri Lanka*. Delhi: Motilal Banarsidass Publishers Pvt. Ltd., 1988.
- KLEIN, Naomi: Izpraznjenje obale: »Drugi cunami«. V: Naomi Klein, *Doktrina Šoka: Razmah uničevalnega kapitalizma*. Ljubljana, Zagreb, Beograd, Sarajevo, Skopje in Bukarešta: Mladinska knjiga, 2009 (2007), 379–398.
- MACCANNELL, Dean: *The Tourist: A New Theory of the Leisure Class*. New York: Schocken Books, 1976.
- MALINOWSKI, Bronislaw: *Argonauts of the Western Pacific: An Account of the Native Enterprise and Adventure in the Archipelagos of Melanesian New Guinea*. Illinois: Waveland Press, 1984 (1922).
- MARCUS, George E.: *Ethnography through Thick and Thin*. Princeton, N. J.: Princeton University Press, 1998.
- MCLEAN, Athena in Annette Leibling (ur.): *The Shadow Side of Fieldwork: Exploring the Blurred Borders between Ethnography and Life*. Malden, Oxford in Victoria: Blackwell Publishing, 2007.
- MENDIS, E. D. L.: *The Economic, Social and Cultural Impact of Tourism in Sri Lanka*. Colombo: Christian Workers' Fellowship, 1981.
- MURŠIČ, Rajko: Nova paradigma antropologije prostora: Prostorjenje in človeška tvornost. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 46(3–4), 2006: 48–54.
- NEUABAUER, Robert, *Ceylon*. Ljubljana: Globus, 1957.
- NOGUÉS PEDREGAL, Antonio-Miguel: A Contextual Approach to the Power Relation Between Tourism and Development. V: Peter Burns in Marina Novelli (ur.), *Tourism Development: Growth, Myths and Inequalities*. Oxfordshire in Cambridge: CABI, 2008, 141–158.
- OLIVIER de SARDIN, Jean-Pierre: *Anthropology and Development: Understanding Contemporary Social Change*. London in New York: Zed Books, 2005.
- PERERA, Nihal: *Decolonizing Ceylon: Colonialism, Nationalism, and the Politics of Space in Sri Lanka*. Oxford, NY, Athens, Auckland, Bangkok, Bogota, idr.: Oxford University Press, 1999.
- PICARD, David: Island Magic: Tourism and the Dialectics of Self-Imagining in La Reunion. Referat, predstavljen na: *Experiencing Diversity and Mutuality. 10th Biennial Conference of the European Association of Social Anthropologists (EASA)*, 26.–30. avgust 2008, Ljubljana.
- RATNAPALA, Nandasena: *Tourism in Sri Lanka: The Social Impact*. Ratmalana, Sri Lanka: Sarvodaya Vishva Lekha, 1999 (1984).
- RICHARDS, Greg in Julie Wilson (ur.): *The Global Nomad: Backpacker Travel in Theory and Practice*. Clevedon, Buffalo, Toronto in Sydney: Channel View Publications, 2009 (2004).
- SENEVIRATNE, H. L.: *The Work of Kings: The New Buddhism in Sri Lanka*. Chicago in London: The University of Chicago Press, 1999.
- SMITH, Valene L. (ur.): *Hosts and Guests: The Anthropology of Tourism*. Oxford: Basil Blackwell, 1978.
- SMITH, Valene L.: Introduction. V: Valene Smith (ur.), *Hosts and Guests: The Anthropology of Tourism*. Oxford: Basil Blackwell, 1978a, 1–14.
- STIRRAT, Jock: Competitive Humanitarianism: Relief and the Tsunami in Sri Lanka. *Anthropology Today* 22(5), 2006: 11–16.
- TURNER, Louis in John Ash: *The Golden Hordes: International Tourism and the Pleasure Periphery*. London: Constable, 1975.

Space of the Average: Tourist Representations of Sri Lanka

The text focuses on the double character of tourist representations of Sri Lanka. While the tourist industry presents the island as a veritable paradise on Earth it should at the same time also assume a position on the lingering ethnic conflict that has been plaguing the country for almost three decades. In addition, it is always possible to discern Orientalism and postcolonial discourses behind such presentations of Sri Lanka, and indeed of the »Third World« in general, which are portrayed by tourist agencies and the media. These discourses have been repeatedly examined and re-actualized by the contemporary ethnographic production.

Based on ethnographic fieldwork between 2003 and 2006, the text examines an example of a conventional tourist description of Sri Lanka. It argues that each time their interaction takes place, these commonly listed Sri Lankan tourist attractions become binding for visitors as well as hosts. It then goes on to investigate the overlapping of tourist and anthropological identities. Finally, based on an investigation of Lonely Planet, the popular tourist guide, it concludes with an analysis of the manners in which war is excluded from tourist presentations, and with their interpretation.

In its final segment, the text discusses historical continuity between colonialism, imperialism, and tourism, defining the status of conventional tourist attractions in Sri Lanka, or, in other words, the space of the country's tourist average. The most important factor is interaction and therefore ethnographic fieldwork. It may still occur that, at the expense of the so-called »spatial agreement«, tourists automatically negate the contemporaneity of the local population (which was done in classical anthropological texts). However, an insight into the history of relations between the »West« and the »East«, and simultaneous field work are the factors that may contribute to the responsibility of all of us that is necessary in our current postcolonial world.